

CARTIER POPULAR ISTORIC

CONSTANTIN STERE

SINGUR ÎMPOTRIVA TUTUROR

CONSTANTIN STERE (1865-1936; n. Ciripcău, jud. Soroca), jurist, om politic și scriitor român. Pentru activitatea desfășurată în cercurile narodnice din Rusia, este deportat și întemnițat în Siberia (1886-1892). Evadează, vine în România și se stabilește la Iași. Profesor și rector la universitatea din acest oraș. A pus bazele teoretice ale poporanismului social, economic, politic (*Poporanism sau social-democrație*). În 1906 întemeiază, împreună cu Paul Bujor, revista “*Viața românească*”. Politică liberală radicală. Apărător al cauzei Basarabiei. Atacat pentru atitudinea filogermană din timpul Primului Război Mondial. Unul dintre fondatorii Partidului Țărănesc (unit, în 1926, cu Partidul Național Român) și ai Partidului Țărănesc Democrat (1930). Studii în domeniul dreptului. Articole politice și de critică literară. Romanul de factură autobiografică *În preajma revoluției* (8 vol.), desfășurând un epic aventuros, romanțat și cu accente pamfletare, relevă un prozator cu talent portretistic și cu un simț al naturii în ipostaza ei grandioasă. Amintiri (*În voia valurilor, Icoane din Siberia*).

“... oriunde l-ai așeza la masă pe Constantin Stere, acolo e capul mesei”.

Iuliu MANIU

CARTIER POPULAR ISTORIC

CONSTANTIN STERE

SINGUR
ÎMPOTRIVA
TUTUROR

Ediție îngrijită de Alina CIOBANU

CARTIER

CARTIER

Publicată de Editura CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

*Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune
din România și Republica Moldova.*

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel.: 34 64 61.

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 24 10 00.

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel./fax: 23 21 22.

Prima ediție la Editura CARTIER a apărut în 1997
în colecția "Cartier istoric", coordonată de Inga Druță.

Ediția a doua: 2006

Tipărită la F.E.-P. Tipografia Centrală (nr. 505)

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Stere, Constantin

Singur împotriva tuturor / Constantin Stere; cop.: Vitalie Coroban. —

Ch.: Cartier, 2006 (F.E.-P. "Tipogr. Centrală"). — 432 p. —

(Col. Cartier Popular istoric / coord.: Gheorghe Erizanu).

ISBN 978-9975-79-406-0

821.135.1(478)-92

S84

ISBN 978-9975-79-406-0

ARGUMENT

Există oameni al căror destin refuză să se înscrie în limitele înguste ale măsurii omului comun, în perimetrul judecăților și prejudecăților general-acceptate. Insolența nonconformismului este sancționată, în asemenea cazuri, fie prin aprobare unanimă și admirație infinită, fie prin obstrucție permanentă și oprobriu public. Constantin Stere (1865-1936), personalitate remarcabilă a vieții politice și culturale românești, al cărui nume este inseparabil de evoluția gândirii democratice în România la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, precum și de istoria mișcării de eliberare națională din Basarabia pînă la 1918, reprezintă imaginea condensată a unui destin de excepție, parcurs sub imperativul constant al idealului și al propriei conștiințe.

Biografia lui C. Stere poate fi rezumată la originea sa nobilă (este fiul boierului basarabean Gheorghe Stere), la experiența sa revoluționară din tinerețe, soldată cu șapte ani de surghiun în Siberia, și la vasta-i activitate culturală și social-politică, desfășurată timp de peste patru decenii pe arena publică românească în calitate de lider recunoscut al mișcării democratice, doctrinar, profesor universitar, publicist. Democrat convins, militant fervent al ideii unității naționale, C. Stere a avut curajul de a-și promova consecvent convingerile, fapt care l-a condamnat la o permanentă și aprigă confruntare cu opinia publică. Polemicile și discuțiile în contradictoriu cu adversarii de idei, care deseori nu se sfiau să recurgă la arma perfidă a insinuării, calomniei și a intrigii, au format apanajul carierei sale publice.

Nonconformismul lui C. Stere cu opinia publică românească s-a reliefat, în special, în modul diferit de tratare a “problemei Basarabiei” în ajunul și în timpul primului război mondial, ceea ce a declanșat ulterior “cazul Stere”. Adoptarea poziției de neutralitate de către România în perioada 1914-1916 a implicat polarizarea la maximum a opiniei publice, animată de dezideratul unirii tuturor românilor, de idealul de veacuri al constituirii statului unitar național. În momentul declanșării conflagrației, România s-a pomenit între Scila și Caribda, între interesele Imperiului Rus și cele ale coaliției Puterilor Centrale, decizia atitudinii adoptate în raport cu evenimentele internaționale fiind de o importanță crucială pentru destinele țării și ale națiunii.

Basarabeanul C. Stere nu putea rămâne indiferent la imperativele zilei, într-un moment când era în joc și viitorul provinciei natale. Alături de P. P. Carp, T. Maiorescu, Al. Marghiloman și de alți oameni politici români, el s-a pronunțat cu hotărâre, dar cu alte argumente, împotriva alianței cu Imperiul țarist, alianță pe care o considera o abandonare a idealului național, o renunțare pe veci la Basarabia românească. Bun cunoscător al realităților basarabene și al tendințelor expansioniste ale Rusiei țariste, Stere nu-și făcea iluzii în privința consecințelor unei eventuale victorii a țarismului. Fatalitatea istorică a pus Regatul Român în fața unei dileme torturante, care a angajat întreaga energie și rațiune a neamului în avatarurile identificării priorităților. Prin cronicile de politică externă publicate în revista “Viața românească” și prin suita de articole din ziarul “Universul” (august 1914) Stere se desolidarizează de orientarea Partidului Liberal, al cărui membru de frunte era, și decide să abandoneze această formațiune politică, aflată atunci la cîrma țării și responsabilă de poziția României în războiul mondial. La 15/28 decembrie 1914, a trimis lui I.I.C. Brătianu scrisoarea prin care își anunța decizia de a se retrage din conducerea organizației

liberale ieșene și, implicit, de a demisiona din Partidul Liberal, informându-l, astfel, că își asumă libertatea și responsabilitatea acțiunilor în afara partidului și a guvernului și acordându-i fostului său prieten și tovarăș de idei dreptul de a decide asupra momentului și modalității de a face publică separarea sa de partid. Situația lui Stere a rămas neclarificată pînă la sfîrșitul războiului, deoarece, evitînd complicațiile politice, Brătianu a abuzat de încrederea acordată. Gestul lui Stere a fost dictat doar de propria-i conștiință, în momentul cînd a devenit o certitudine faptul că politica externă promovată de guvernul Brătianu era favorabilă Rusiei. Dezacordul lui cu majoritatea oamenilor politici devine evident în seria de articole publicate în 1915 în “Viața românească”, sub titlul *Din carnetul unui solitar*. Argumentîndu-și convinșiunile, autorul le propunea cititorilor revistei o analiză profundă a eventualelor implicații a politicii externe a României asupra destinului țării.

Atitudinea lui Stere față de “concepția problemei românești” este dezvăluită în întregime în alocuțiunea sa în Parlament din 15 și 16 decembrie 1915, rostită cu prilejul dezbaterilor despre Mesajul Tronului, fiind apreciată de contemporani ca “expresiunea cea mai completă, cea mai luminoasă și cea mai mișcătoare” a “durerilor basarabene” și a ideilor partizanilor alianței cu Puterile Centrale. Această pledoarie în numele Basarabiei românești, fortificată de temeinicia argumentelor și de sinceritatea convingerilor, constituie, pe drept cuvînt, apogeul măiestriei sale oratorice.

La 14 august 1916, în conformitate cu prevederile convenției cu puterile Antantei, România a declarat război Austro-Ungariei, armata română trecînd imediat la ofensivă de-a lungul Carpaților, în scopul eliberării Transilvaniei. Evoluția ulterioară a acțiunilor militare pe frontul dobrogean, precum și contraofensiva vijelioasă a armatei inamice în Transilvania a avut, pentru moment, rezultate nefaste pentru România – deja

în decembrie 1916 aproape două treimi din teritoriul Regatului Român, inclusiv Capitala, se aflau sub ocupație germană. Guvernul și Curtea regală s-au refugiat la Iași, efectivul militar, autoritățile civile și o parte a populației retrăgându-se în Moldova.

C. Stere a rămas în Bucureștiul ocupat, după unele mărturii, din îndemnul și cu autorizația lui I.I.C. Brătianu și a Regelui Ferdinand (dar și din motive de securitate personală – trecutul de revoluționar, precum și atitudinea ostilă față de Rusia, manifestată fățiș de la începutul războiului prezentau suficiente motive pentru ca aliații să ceară sau să realizeze neutralizarea lui). În pofida acuzațiilor ulterioare de “trădare”, Stere nu a exercitat nici o funcție administrativă sub ocupația germană, toate acțiunile sale fiind strict particulare.

La 1 septembrie 1917, din inițiativa unui grup de intelectuali și oameni politici rămași în teritoriul ocupat (Al. Vaida-Voievod, B. Brănișteanu, D. D. Pătrașcanu etc.) și sub conducerea lui Stere, apare ziarul “Lumina”, tirajul primului număr fiind de 8000 de exemplare, iar ulterior ajungând pînă la 100000 de exemplare. În momentul apariției “Luminii”, frontul de est era ca și inexistent, țarismul trăindu-și ultimele zile. În urma loviturii de stat în octombrie 1917, Rusia sovietică și Puterile Centrale au semnat, la 20 noiembrie/3 decembrie 1917, Tratatul de pace de la Brest-Litovsk, în consecință agravîndu-se situația României ca parte beligerantă. În condițiile suspendării ostilităților militare, a incertitudinii privind viitorul neamului, editarea unei publicații periodice în teritoriul ocupat era un act temerar și de mare curaj. În numele obiectivității, este necesar să menționăm faptul că ziarul “Lumina” a promovat în permanență o politică națională independentă, evitînd aderarea la blocul germanofililor și colaborarea cu ocupanții. Gruparea lui Stere intenționa o reorientare a acțiunii de stat în plan intern și extern, în scopul refacerii integrității teritoriale

și naționale. Articolele publicate în "Lumina" supuneau unei critici profunde politica externă a României din ultimii ani și acțiunile curente întreprinse de guvernul refugiat la Iași, problemele de interes vital fiind examinate prin prisma respingerii categorice a oricărei alianțe cu Imperiul Rus. Reacția a fost promptă – la 30 septembrie 1917 "L'Indépendance Roumaine", organul de presă al Partidului Liberal, anunța, în sfârșit, la doi ani de la decizia protagonistului, separarea lui Stere de partid și transmiterea conducerii organizației liberale din Iași dlui G. G. Mârzescu, divergențele dintre liderii liberali și unul dintre membrii marcanți ai partidului culminând cu o ruptură definitivă. Stere nu a acceptat și nu putea să accepte apartenența de partid, ca preț al renunțării la idealul vieții sale – eliberarea Basarabiei de sub jugul rusesc. În perspectiva istoriei, orientarea lui Stere s-a dovedit a fi falimentară, România reușind, grație schimbărilor survenite pe frontul de vest în 1918 și victoriei loviturii de stat bolșevice din Rusia, să-și realizeze supremul ideal național – unirea tuturor provinciilor românești într-un stat unitar.

În pofida greșelilor de calcul, atitudinea lui Stere în timpul primului război mondial rămîne un exemplu de consecvență și tenacitate în urmărirea scopului propus, o mărturie perenă a patriotismului și a curajului său civic. Din primele zile ale conflictului mondial și pînă la capitularea Germaniei, Stere a susținut aceeași orientare, rusofobă, în politica externă a României, generată de conștiința obsedantă a pericolului pe care țarismul îl comporta pentru destinul poporului român. Stere a fost omul convingerilor statornice și al acțiunilor hotărîte. A insistat pînă la ultimele consecințe în convingerile sale și această fidelitate față de propria opțiune l-a și adus pe banca acuzaților: editarea ziarului "Lumina", sub ocupație germană, a servit ca pretext pentru controversatul "caz Stere", atît de util detractorilor săi.

Evoluția evenimentelor de la sfârșitul războiului a demonstrat eroarea atitudinii lui Stere în domeniul politicii externe. Indiferent de raționamentele și considerentele ce au fundamentat această atitudine, Stere a avut “imprudența” fatală de a fi sincer și consecvent în convingeri. Conștient de pericolul expansionismului țarist și preocupat de ideea dezrobirii baștinii sale, Stere a refuzat comoditatea expectativei, manifestînd curajul punctului de vedere solitar, pe care l-a susținut în permanență. Adevărata vocație a lui Stere-omul politic s-a manifestat în toată plenitudinea în acțiunile sale premergătoare Unirii Basarabiei cu România. Bun cunoscător al realităților din Rusia țaristă și al problemelor Basarabiei, C. Stere, prin întreaga sa activitate, a susținut și a orientat mișcarea de eliberare națională din Basarabia pe făgașul idealului întregirii neamului. Permanenta campanie în presă de informare a opiniei publice din țară despre realitățile basarabene, inițiativa fondării ziarului “Basarabia” (1906-1907) – prima publicație românească la Chișinău, instituirea bursei pentru studenții basarabeni de la Universitatea din Iași în perioada rectoratului său (1913-1916), alte acțiuni de amploare în vederea eliberării Basarabiei au culminat cu participarea directă a lui Stere la ședințele Sfatului Țării și la redactarea istoricei Declarații de Unire a Basarabiei cu România, din 27 martie 1918. Contemporanii au apreciat în mod diferit, chiar contradictoriu, contribuția lui Stere la opera de întregire a statului și a neamului românesc, Regele Ferdinand decorîndu-l, la 30 martie 1918, cu ordinul Coroana României în gradul de Mare Ofițer, iar detractorii săi obținînd suspendarea din învățămîntul superior și chiar arestarea lui, la 10 mai 1919, pentru atitudinea germanofilă din timpul războiului și sub acuzație de trădare, care avea să-i stigmatizeze, pe nedrept, deci – cu atît mai insuportabil și vexant –, existența și chiar memoria...

Este notabilă atitudinea opiniei publice din Basarabia care, în toiul ostracizării publice a lui Stere, îi acordă votul său, alegîndu-l, în campania electorală din 1919, deputat din partea județului Cetatea Albă în Parlamentul României Mari. Deși autoritățile încercaseră aproape fățiș și cu argumentul forței marginalizarea celui considerat purtătorul de cuvînt al Basarabiei, C. Stere a obținut, cu o majoritate copleșitoare, în urma alegerilor din februarie 1921, mandatul de deputat din partea județului Soroca, fapt ce servește ca pretext pentru o nouă actualizare a “cazului Stere”, contestîndu-i-se, sub aceeași acuzație de “trădare”, dreptul de a-și reprezenta alegătorii. Riposta lui Stere pune, însă, în lumină adevăratele resorturi ale acuzațiilor, relevînd tragismul neînțelegerii mobilului suprem al principiilor și acțiunilor sale, ca reprezentant al unei provincii românești. Discursul parlamentar din 4 și 5 martie 1921, rostit în cadrul dezbaterilor privind validarea mandatului de deputat și publicat imediat în volumul cu titlul *Un caz de conștiință*, impresionează și astăzi prin logica și temeinicia argumentelor, prin rigurozitatea și corectitudinea judecăților formulate. În această alocuțiune amplă Stere examinează politica României în perioada 1914-1918, își explică pe larg poziția din timpul războiului, recunoscîndu-și greșelile de calcul și evidențiind erorile politicii oficiale, condamnă tendințele dictatoriale ale autorităților postbelice, capabile să falsifice sau să neglijeze votul majorității, pentru a satisface ambițiile minorității. În finalul dezbaterilor, la 9 martie 1921, Adunarea Deputaților s-a pronunțat pentru validarea alegerii lui C. Stere, votul majorității (93 din 99) absolvindu-l pe Stere de orice vină reală sau imaginară. Personalitatea marcantă a lui Stere a continuat, însă, să servească drept țintă a atacurilor violente și a insinuărilor perfide. Acuzația de “trădare”, întreținută în subterană din considerente politicianiste, avea să-l urmărească pînă la sfîrșitul carierei politice și publice.

După Unire, activitatea politică a lui C. Stere este inspirată de dezideratele emancipării țărănimii, ale conștientizării și reprezentării intereselor acesteia în viața publică românească. Doctrinarul poporanismului s-a afirmat în mod firesc printre animatorii Partidului Țărănesc din Basarabia și ai Partidului Țărănesc unificat, a căror eminență cenușie a fost în permanență. Tezele poporaniste, reluate prin prisma noilor realități sociale și a aplicabilității lor în practică, au servit ca suport teoretic pentru programul, doctrina și ideologia Partidului Țărănesc. Necesitățile vieții politice românești din deceniul 3 revendicau consolidarea forțelor de orientare democratică într-o formațiune unitară, în scopul combaterii influenței Partidului Național Liberal. În epocă, un program cu obiective apropiate celor ale țărăniștilor propunea Partidul Național Român din Transilvania. Conștienți de necesitatea consolidării forțelor, liderii celor două partide au inițiat, încă în mai 1924, tratative în vederea fuziunii Partidului Țărănesc cu Partidul Național, în temeiul unui program din 10 puncte, formulat de C. Stere, care, însă, la cererea liderului național Iuliu Maniu, urma să fie exclus din conducerea noului partid, pentru a evita atacurile adversarilor pe "chestia Stere". Organizația țărănistă din Basarabia a respins această condiție, considerînd că prezența reprezentantului său de frunte în conducerea noului partid va fi o garanție a democratismului noii formațiuni.

Fuziunea celor două partide s-a produs abia în toamna anului 1926, C. Stere fiind unul dintre promotorii fervenți ai ideii unificării forțelor, a cărei realizare considera că va stabili viața politică românească și va crea condiții favorabile materializării doctrinei țărăniste. El deținea un loc important în conducerea Partidului Național Țărănesc, fără a face parte (sub pretextul vârstei înaintate și a sănătății precare) din Biroul acestuia. Disensiunile dintre Stere și conducătorii Partidului Național Țărănesc au devenit o certitudine publică în noiembrie 1928,

cînd I. Maniu a format primul guvern național-țărănesc, fără participarea incomodului basarabean. Animositatea subterană, tansparentă în permanentele manevre de marginalizare a ferventului militant pentru democrație, s-a exteriorizat în acțiunea celor trei generali în timpul festivității din 3 aprilie, de la Opera Română, consacrată Unirii Basarabiei. Criza de guvern, creată în mod artificial și cu aprobarea lui I. Maniu, era o expresie a crizei Partidului Național Țărănesc. Demisia, de fapt eliminarea lui Stere, în aprilie 1930, din Partidul Național Țărănesc a avut loc sub auspiciile aceluiași “caz Stere”, atît de comod pentru adversarii declarați și nedeclarați ai personalității lui C. Stere, reiterat pe moment cu multă subtilitate de liderii partidului, al cărui fondator (ce paradox!) era. Personalitatea titanică a lui Constantin Stere, inspirîndu-le decenii la rînd contemporanilor admirație sinceră, dar și ostilitate nepotolită, nu “cadra” cu veleitățile liderilor politici, pentru care scopul scuză întotdeauna mijloacele. Omul politic, a cărui fidelitate față de principiile democrației și ale idealului național a bulversat viața politică românească, a fost sacrificat în numele unor interese meschine. Epilogul carierei politice a lui Constantin Stere, care, împreună cu adepții săi, formează în mai 1931 Partidul Țărănesc Democrat (fuzionat în 1933 cu Partidul Radical Țărănesc, condus de Gr. Iunian) se încheie sub însemnele unei profunde repugnanțe a practicilor vieții politice, mărturisite cu franchețe în studiul *Documentări și lămuriri politice. Preludii: Partidul Național Țărănesc și “cazul Stere”*, publicat integral în ziarul “Adevărul” în aprilie-iunie 1930, apoi editat, în același an, în volum aparte.

Impresionanta personalitate a lui Constantin Stere, gînditor, om politic și scriitor de o excepțională prestanță intelectuală și morală, constituie un model de comportament civic, subordonat rațiunii și idealului, un argument unic prin ponderea sa în favoarea fidelității și a consecvenței, chiar “singur împotriva tuturor”, în apărarea unei cauze majore.

Prezentul volum este axat pe ideea scoaterii din conul de umbră a vastei activități politice și publicistice desfășurate de Constantin Stere sub stindardul “problemei Basarabiei” în ultimele decenii ale vieții sale. Preocuparea supremă a românului basarabean C. Stere pentru soarta provinciei natale, manifestă la maximum în preajma și în timpul primului război mondial, dar și în perioada ulterioară, este certificată atât în emoționantul Răspuns la Mesaj din 15 și 16 decembrie 1916, cât și în acidele Preludii din 1930. Primele patru capitole ale culegerii de față ilustrează etapele controversatului “caz Stere”, învederînd, prin prisma cuvîntărilor parlamentare și a publicisticii, poziția marelui nostru compatriot în perioada neutralității și a războiului, ca și permanenta confruntare, pe terenul atitudinilor și soluțiilor politice, cu contemporanii în anii de după Unire. Ultimul capitol conține texte ce întregesc profilul moral al omului politic C. Stere.

Majoritatea textelor selectate au fost publicate în timpul vieții autorului în periodice și în ediții aparte. În cazul cînd un articol a fost reluat într-un volum anumit, am folosit textul din volum.

În cadrul fiecărui articol, textele au fost inserate în ordine cronologică, în funcție de data apariției acestora în periodicele vremii.

Ortografia a fost, în general, adusă la normele actuale, cu excepția unor forme specifice stadiului real al limbii din epocă și stilului personal al autorului. În textul ultimului capitol am păstrat modul de ortografiere al autorului a sintagmei “domnul Președinte” (scrisă, de obicei, cu majusculă), considerîndu-l drept o expresie a atitudinii acestuia față de persoana vizată.

Notele marcate cu asterisc aparțin editorului.

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

(*Răspunsul la Mesajul Tronului, rostit în ședințele
Camerei din 15 și 16 decembrie 1915*)

CUVÎNTAREA DIN DECEMBRIE 1915

*Domnule Președinte,
Domnilor Deputați,*

M-am hotărît să iau cuvîntul numai după o grea luptă suflatească.

Parlamentul nu este un cenaclu de discuțiuni academice, ci o arenă de luptă, și eu nu-mi fac iluziune asupra mijloacelor mele de a înrîuri hotărîrea d-voastră. Să vorbesc pentru istorie? Pentru ca în Analele parlamentare să fie înregistrată și o notă discordantă? Istoria acestor cumplite vremuri se va opri asupra altor voci, mai autorizate decît a mea. Să caut un succes de tribună?

D. A.C. Cuza: Imposibil! (Mare ilaritate; aplauze.)

D. C. Stere: Dlor, este în adevăr imposibil. Cu acest prilej însă, pentru prima oară de cînd sînt în Parlament împreună cu d. Cuza, îmi permit să-i adresez două cuvinte:

— Dle Cuza, de zece ani mă abimați*, mă atacați...

D. A.C. Cuza: Unde?

D. C. Stere: În presă, în întruniri publice, la cursuri. Onorata Adunare poate constata că n-ați luat o dată cuvîn-

---

* A persecuta; a nimici.

tul fără să mă onorați cu invective și insinuări. Nu v-am răspuns niciodată.

D. A.C. Cuza: Fiindcă erai vinovat.

D. Mihail Pherekyde, președintele Adunării: N-aveți cuvîntul, dle Cuza.

D. C. Stere: Dle Cuza, n-am să justific eu pentru ce nu ți-am răspuns; dar ai toată latitudinea, după ce voi vorbi, să reiei firul... (D. Cuza întrerupe.)

D. Mihail Pherekyde, președintele Adunării: Dle Cuza, ești dator respect Adunării.

D. general D. Lambru: Ce va să zică școala aceasta; aici nu e cafenea! (Zgomot mare; întreruperi.)

D. Mihail Pherekyde, președintele Adunării: Dle Cuza, ești dator respect Adunării. Dle general Lambru, binevoiți a nu întrerupe și d-voastră.

D. general D. Lambru: Am tăcut. (Ilaritate.)

D. Luca Elefterescu: ... (Întrerupe.)

D. Mihail Pherekyde, președintele Adunării: Am eu misiunea menținerii ordinii, și nici d. Luca Elefterescu, nici d. general Lambru. (Ilaritate, aplauze.)

D. Stere are cuvîntul singur. (Ilaritate.)

D. C. Stere: Și, dlor, vă pot asigura că după ce d. Cuza va relua din nou, cum am spus, firul preocupărilor sale, n-am să-l distrag prin nici un cuvînt și prin nici un gest. Pot invoca, dlor, o activitate parlamentară destul de lungă. În cei 15 ani de zile am luat rar cuvîntul și numai cînd credeam că pot susține o idee, că pot fi util; niciodată n-am manifestat zelul de gladiator, și m-am ferit de personalități și de polemici zadarnice.

Dar, dlor, odată ce această discuțiune aci a fost acceptată, nu pot tăcea, n-am dreptul să tac. Da, n-am dreptul să tac, chiar de aș fi din cele șapte și jumătate milioane de români din Regat singur de părerea mea. Oricît de puțin autorizat e glasul meu, el e singurul astăzi, care poate parveni pînă la

această incintă, dintr-un cimitir de două milioane de suflete românești. Și, oricare ar fi hotărîrea d-voastră, și acest glas trebuie să răsune aici.

D. C. Iarca: Foarte bine.

D. C. Stere: Trebuie să răsune pentru viitorul nostru, pentru conștiința noastră a tuturor, chiar dacă s-ar deschide numai o perspectivă seculară despre care v-a vorbit acum câteva momente d. G. Diamandi.

Și un condamnat la moarte are dreptul la ultimul cuvînt.

D. A.C. Cuza: Ești condamnat la moartea civilă. (Rîsete.)

D. Em. Culoglu: E foarte adevărat ce spune: e vocea Basarabiei, care vorbește printr-însul. (Întreruperi, zgomot.)

D. A.C. Cuza: Nu e și cimitirul Ardealului! (Mare zgomot.)

D. Mihail Pherekyde, președintele Adunării: Vă rog respectați cuvîntul oratorului, respectați libertatea tribunei, lăsați pe d. Stere să-și exprime părerea personală a d-sale, măcar că e contrarie cu a d-voastră.

D. A.C. Cuza: Să nu vorbească în numele Basarabiei. Ce a căutat în Ardeal?

D. Mihail Pherekyde, președintele Adunării: Nu ai cuvîntul, dle Cuza; dumneata tulburi ordinea în această Adunare. D. Stere are cuvîntul.

D. C. Stere: Eu nu v-am vorbit ca fiind personal condamnat la moarte, dar dacă prin hotărîrea d-voastră ar fi să puneți pecetea pe un mormînt încă rău închis, atunci, dlor, nu puteți să nu ascultați acest glas, fie măcar pentru ca să dați dovada că hotărîrea d-voastră n-a fost luată din patimă, ci după o dreaptă judecată, cîntărind totul, luminînd totul; fie, dlor, numai pentru ca și ei să înțeleagă că destinul, și nu uitarea, nu indiferența, n-a voit reînvierea, chemarea lor la viață.

D. C. Iarca: Foarte bine.

D. C. Stere: Să nu fie pînă și uitarea singurului deputat român, care în nemernicia lui, din întîmplare, face parte din această Cameră.

D. C. Iarca: Protestez, mai sînt și alții.

D. Barbu St. Delavrancea: Da, e adevărat.

D. C. Stere: Zic singurul deputat român născut din același lut cu ei, și care nu poate, acum, cînd se discută soarta neamului întreg, să nu-și spună cuvîntul. Fie măcar pentru ca acest cuvînt să rămînă ca o simplă inscripție funerară, spre amintirea pioasă a urmașilor, și să fiți siguri, dlor, oricît de gros ar fi zidul ce ne desparte, și prin inerția de granit răzbate, măcar ca o șoaptă, fiecare cuvînt care afirmă străvechile legături.

Pentru acei în care, chiar după hotărîrea d-voastră, încă nu se va stinge ultima nădejde, pentru acei în care se va zbate și sub piatra de mormînt îndărătnicul dor de viață; pentru aceia – nu puteți să nu mă ascultați, cu oricîtă dușmănie m-ați privi.

Dlor, nu mă va opri amorul propriu de a vă cere o îngăduială. Am să vă spun tot cugetul meu fără rezerve, dar vă asigur și fără patimă, fiindcă, dlor, cum am spus, nu vorbesc numai pentru a concentra cîteva clipe atențiunea d-voastră asupra persoanei mele. De altfel, și fără să fi vorbit, un an jumătate numele meu a fost obiectul atîtor exerciții de retorică și de polemică, și eu măcar prin presă nu am simțit trebuința să intru în polemică. Am susținut cu pasiune credințele mele, cu pasiune, dar fără patimă.

D. Iulian Vrăbiescu: Nu ați explicat un lucru...

D. Mihail Pherekyde, președintele Adunării: Nu aveți cuvîntul, dle Vrăbiescu.

D. C. Stere: Dle Vrăbiescu, aveți puțină răbdare.

D. A.C. Cuza: Sîntem nerăbdători.

O voce: Nici vizita Țarului la Constanța.

D. C. Stere: Dlor, vorbesc fără patimă, fiindcă nu-mi pierd pînă într-atîta judecata obiectivă, ca să nu-mi dau seama că în fondul divergențelor noastre zace o sîngeroasă tragedie, care de atîtea ori a pus față în față diferitele năzuințe ale acestui

neam. Și vă asigur, dlor, că dacă aș crede că aceste năzuințe sînt incompatibile, atunci poate m-aș resemna să tac. Dar cîtă vreme socot că totul atîrnă de la o orientare greșită, d-voastră puteți pune la o parte, și veți pune, cuvintele mele, dar să-mi lăsați măcar acea mîngiere, că mi-am făcut ceea ce cred eu – și nimeni altul nu poate înlocui aci conștiința mea – ceea ce cred eu că este datoria mea.

Dlor, am spus că totul, după părerea mea, atîrnă de la o orientare greșită.

Dlor, față de grozava catastrofă a războiului mondial, față de această năprasnică ciocnire de forțe istorice, care poate fi firul conducător în acest labirint, pentru noi, românii? Simpatie pentru vreo grupare de beligeranți? Dlor, simpatia adeseori este oarbă. Ea izvorăște, cum a spus amicul Diamandi, cîte odată din adîncul inconștientului. D-sa a clasat pe d. Carp, din acest motiv, printre iuncherii germani. Nu știu dacă nu m-a clasat și pe mine printre iuncheri.

D. Barbu St. Delavrancea: Foarte bine v-a clasat.

D. C. Stere: Poate d. Diamandi, printre revoluționarii care luptă pentru principiile revoluțiunii franceze, îl clasează și pe d. Nicu Filipescu?

Dacă ne vom conduce însă de simpatii internaționale, fatal ne vom despărți; nu vom putea ajunge la unitatea conștiinței naționale. De asemenea nu putem lua asupra-ne rolul unui juriu, pentru a decerne cununi și premii de virtute marilor națiuni europene.

Războiul e o jertfă grozavă, și nimeni nu-l duce pentru a răsplăti o națiune care se conduce bine sau pentru a pedepsi pe alta care se conduce rău.

Nu, dlor, este o premisă de la care nu vă puteți abate; căci pentru o națiune ea însăși constituie scopul suprem: viața ei, dezvoltarea ei. Ea este – o spun barbarii teutoni – scopul în sine. Ea nu poate servi ca mijloc pentru nici un alt scop, oricît l-ați crede de superior.